02/03/2022

Οι Έλληνες της Ουκρανίας

/ Γνώμες

- *Του Μητροπολίτου Αργολίδος κ. Νεκταρίου*

Ο πόλεμος που ξέσπασε στην Ουκρανία μόνο θλίψη και βαθύ πόνο μας προκαλεί, και προσευχόμαστε να τελειώσει γρήγορα αυτό το δράμα που εκτυλίσσεται αυτές τις μέρες. Ένας γνωστός μου φοιτητής μου έστειλε σε μήνυμα το παρακάτω κείμενο του αγίου Σωφρονίου του Έσσεξ και μακάρι να το διαβάσουν οι υψηλά ιστάμενοι και όλοι οι υπαίτιοι του αδελφοκτόνου πολέμου.

«Με συνέπαιρνε η αίσθηση των παθημάτων της οικουμένης.... Ζούσα για χρόνια μέσα σε πνιγηρή ατμόσφαιρα αδελφοκτόνου μίσους, αρχικά του Α' Παγκοσμίου Πολέμου κι έπειτα του (Ρωσικού) εμφυλίου πολέμου. Έκτοτε μου είναι προτιμότερο να ακούω για χιλιάδες ίσως θύματα από σεισμούς, πλημμύρες, επιδημίες και άλλες θεομηνίες και καταστροφές, που προκαλούν συνήθως τη συμπάθεια όλων, παρά για πολέμους, που σχεδόν χωρίς εξαίρεση παρασύρουν τους πάντες σε ηθική συμμετοχή στους φόνους. Δεν υπάρχει μεγαλύτερη αμαρτία από τον πόλεμο».

Πιστεύω πως οι Έλληνες έχουμε ένα λόγο παραπάνω να θλιβόμαστε, γνωρίζοντας ότι στις εμπόλεμες περιοχές βρίσκονται αρκετοί ομογενείς. Το ενδιαφέρον

μάλιστα αυξήθηκε με τον θάνατο δέκα ομογενών στην περιοχή της Μαριούπολης. Πολλοί γνωστοί μου τηλεφωνούν για να μάθουν σχετικά για τους Έλληνες της Ουκρανίας, ενώ πολλές αναφορές για την ιστορία των Ελλήνων στα Μ.Μ.Ε, διαδίκτυο κ.λπ είναι λαθεμένες. Αυτό στάθηκε αφορμή να γράψω αυτές τις γραμμές, με βάση τις πληροφορίες που συνέλεξα από τις επισκέψεις μου στην Ουκρανία.

Και ξεκινώ από το Χάρκοβο. Πολιούχος του Χαρκόβου είναι ο άγιος Αθανάσιος ο Πατελάρος ο Έλληνας. Ο άγ. Αθανάσιος γεννήθηκε το 1580 στην Κρήτη. Τότε η Κρήτη ήταν υπό Ενετική κατοχή και ο Αθανάσιος σπούδασε στα σχολεία τους. Πήρε εξαιρετική μόρφωση. Χειροτονήθηκε στη Θεσσαλονίκη κι εγκαταβίωσε στο Άγιον Όρος. Ο τότε Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλος Λούκαρης τον κάλεσε στην Πόλη ως γραμματέα και σύμβουλό του. Το 1630 ο Αθανάσιος χειροτονήθηκε επίσκοπος Θεσσαλονίκης. Αργότερα ο Αθανάσιος εξελέγη Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Έπειτα από πολλές περιπέτειες, διωγμούς, εξορίες κ.λπ απευθύνθηκε στο Τσάρο της Ρωσίας για συμπαράσταση των υπόδουλων Ελλήνων και για οικονομική βοήθεια. Το 1653 ο Αθανάσιος έφτασε στη Μόσχα όπου τον υποδέχτηκαν με λαμπρότητα. Κατά την επιστροφή του ο Αθανάσιος ασθένησε και άφησε την τελευταία του πνοή στις 6 Απριλίου 1654 στο Μοναστήρι της Μεταμορφώσεως στην πόλη Λούμπλιν κοντά στη Πολτάβα. Δέκα χρόνια αργότερα, όταν άνοιξαν τον τάφο του, βρήκαν το σώμα του άφθορο, καθήμενο στο θρόνο του, όπως τον έθαψαν. Σήμερα το λείψανό του βρίσκεται στο Μητροπολιτικό ναό του Χαρκόβου στο δεξιό κλίτος. Οι Ουκρανοί τον ονομάζουν: άγιος Αθανάσιος ο Έλληνας, ο καθήμενος και μιλούν με πολλή αγάπη για τον άγιο που τους χάρισε η Ελλάδα, όπως λένε, ενώ αναφέρουν πολλά θαύματά του. Δεν γνωρίζω αν υπάρχει Ελληνικό στοιχείο στο Χάρκοβο, αλλά και μόνον η ύπαρξη του Αγίου Αθανασίου έχει δημιουργήσει έναν ιδιαίτερο δεσμό με τη χώρα μας.

Στο Ντονέσκ είχαμε την ευκαιρία να μιλήσουμε με τον τότε Πρόεδρο της Ελληνικής Κοινότητας, ο οποίος μας ενημέρωσε για τις δραστηριότητες της κοινότητας. Σ’ όλες τις πόλεις αυτές οι Έλληνες προσπαθούν να κρατήσουν τις Ελληνικές παραδόσεις καθώς και την ελληνική γλώσσα, η οποία διδάσκεται σε κάποια σχολεία ή πανεπιστήμια.

Το πρώτο χωριό που επισκεφθήκαμε ήταν το Μπουγάς. Το 1996 είχε 1000 κατοίκους από τους οποίους το 90% είχαν ελληνική καταγωγή. Μας συστήθηκαν ως Ρωμαίοι, ρωμιοί και στη γλώσσα τους διατηρούν λέξεις, μόρια, φρασίδια της αρχαίας Αιολοδωρικής. Πολλά από τα παιδιά του χωριού είχαν φιλοξενηθεί σε κατασκηνώσεις στην Ελλάδα.

Στην Μαριούπολη μείναμε τέσσερις ημέρες και είχαμε την ευκαιρία να

επισκεφθούμε όλα τα Ελληνικά χωριά. Η ιστορία των Ελλήνων της Μαριούπολης έχει εξαιρετικό ενδιαφέρον. Αντιγράφουμε ένα απόσπασμα από το βιβλίο μας, «Ταξιδεύοντας στη χώρα του Δνείπερου». Η διήγηση είναι της ξεναγού μας Ναταλίας.

«Μπροστά μας απλώνεται η Αζοφική θάλασσα. Είναι μια θάλασσα κλειστή, μοιάζει με μεγάλη λίμνη. Αποτελεί προέκταση της Μαύρης Θάλασσας και επικοινωνεί μαζί της μ΄ ένα μικρό πέρασμα στο Κέρτς. Τα στενά αυτά τα πέρασαν οι αρχαίοι Έλληνες, ο Οδυσσέας, ο Ηρακλής, Οι Ίωνες. Τα ονόμασαν «πύλες του Άδη», Κιμμέριο Βόσπορο. Τη θάλασσα ονόμαζαν Μαιώτιδα λίμνη. Είναι μια θάλασσα ρηχή, με παράξενη συμπεριφορά. Τα κύματά της διαφέρουν από τα κύματα των ανοιχτών θαλασσών. Είναι πολύ επικίνδυνα. Οι αρχαίοι Έλληνες διαβήκανε αυτή τη θάλασσα, έφθασαν στις εκβολές του ποταμού Ντον, που τον ονόμασαν Τάναϊ, και σαράντα χιλιόμετρα νοτιότερα από το σημερινό Ροστώβ έχτισαν την πόλη Τάναϊ. Αργότερα ονομάστηκε Ταϊγάνι και σήμερα Ταγαρόνγκ. Η πόλη αυτή έχει σήμερα 300.000, χιλιάδες κατοίκους, από τους οποίους 4.000 περίπου είναι Έλληνες.

Αν και οι ρίζες του Ελληνισμού στην περιοχή είναι πολύ βαθιές, η ιστορία της Μαριούπολης και των Ελλήνων ξαναρχίζει τον 18^{ο} αιώνα και πιο συγκεκριμένα το 1775. Μόλις είχε τελειώσει ο ρωσοτουρκικός πόλεμος (1769-1774) και είχε υπογραφεί η συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή. Η Ρωσία απέκτησε σημαντικές εδαφικές εκτάσεις και κυρίως την έξοδο προς τη Μαύρη Θάλασσα. Την ίδια εποχή είχαν επαναστατήσει οι Έλληνες, κυρίως της Πελοποννήσου. Την εξέγερση υποδαύλισε η Ρωσία, αλλά έστειλε μικρή στρατιωτική δύναμη υπό τους αδελφούς Ορλώφ, με αποτέλεσμα να κατασταλεί. Με την αποχώρηση των ρωσικών δυνάμεων, πολλοί Πελοποννήσιοι και νησιώτες αναγκάστηκαν να ξεριζωθούν και να μεταφερθούν με τα ρωσικά πλοία στη νότια Ρωσία, σημερινή Ουκρανία.

Η εγκατάστασή τους συνέπεσε και με την αναπτυξιακή πολιτική της τσαρίνας Μ. Αικατερίνης, η οποία σχεδίασε τον αποικισμό της στέπας του Νότου με ξένες εθνότητες, ώστε να εκμεταλλευτούν τις τεράστιες εύφορες εκτάσεις. Με διάταγμα της στις 28 Μαρτίου 1775 έδινε σημαντικές διευκολύνσεις και κίνητρα στους Έλληνες, για να δημιουργήσουν εστίες μόνιμης εγκατάστασης. Τους παραχωρήθηκαν δωρεάν κτήματα, οικονομική ενίσχυση, απαλλαγή από τους φόρους για 30 χρόνια, αυτονομία στη διοίκηση, απαλλαγή από τη στράτευση, ισονομία με τους Ρώσους πολίτες. Έτσι δημιουργήθηκαν και αναπτύχθηκαν η Οδησσός, η Χερσώνα, το Νικολάγιεβ και άλλες πόλεις.

Στην Κριμαία κατοικούσαν από τα αρχαία χρόνια πολλοί Έλληνες. Το 1784 η Κριμαία προσαρτήθηκε στη ρώσικη επικράτεια. Οι Έλληνες κάτοικοι είχαν συνεχώς προστριβές με τους μουσουλμάνους. Οι σχέσεις τους οξύνθηκαν στη

δεκαετία του 1770 και η παραμονή τους ήταν πλέον αδύνατη. Στη δύσκολη αυτή περίοδο οι Έλληνες είχαν την ευλογία να έχουν επικεφαλής τους έναν άγιο ποιμενάρχη, το Μητροπολίτη Ιγνάτιο. Γεννήθηκε στο νησί Θέρμη και σε νεαρή ηλικία πήγε στο Άγιον Όρος, όπου εκάρη μοναχός. Αργότερα χειροτονήθηκε διάκονος, ιερέας, επίσκοπος. Ήταν άνθρωπος με πολλές ικανότητες αλλά και αρετές. Το 1769 το Οικουμενικό Πατριαρχείο τον εξέλεξε Μητροπολίτη της επαρχίας Γκοτφέϊ και Κεφάϊ και τον έστειλε στη Κριμαία. Έδρα της Μητρόπολης ήταν η Μαριανούπολη κοντά στη πόλη Μπαχτσί Σαράϊ. Εκεί ήταν και η κατοικία των Χάνων της Κριμαίας. Βλέποντας τα βάσανα και την καταπίεση που υφίστατο το ποίμνιό του, ζήτησε από τη Μ. Αικατερίνη να επιτρέψει την μετακίνηση και μετεγκατάσταση στη βορειοδυτική ακτή της Αζοφικής θάλασσας.

Στις 23 Απριλίου 1778 τέλεσε τη Θεία Λειτουργία στο μοναστήρι της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (Ουσπένσκυ), που είναι σκαλισμένο στα βράχια πάνω από το Μπαχτσί Σαράϊ. Εκεί ανήγγειλε στους πιστούς ότι πρόκειται να αναχωρήσουν. Έστειλε και ανθρώπους να ειδοποιήσουν όλους τους Έλληνες της Κριμαίας. Τους επεσήμανε ότι η απόφαση και η ημερομηνία αναχώρησης θα έπρεπε να κρατηθεί μυστική. Πράγματι δεν βρέθηκε κανείς προδότης και ο Χάνος δεν έμαθε τίποτα.

Την καθορισμένη μέρα κατά τον Ιούνιο μήνα οι Έλληνες της Κριμαίας, με επικεφαλής τον άγιο Ιγνάτιο, ξεκίνησαν για τη μεγάλη πορεία. Πήραν μαζί τους και τη θαυματουργό εικόνα της Παναγίας. Ήταν περίπου 40-50.000. Η έξοδος αυτή θεωρήθηκε άθλος και η Μ. Αικατερίνη απένειμε στον άγιο Ιγνάτιο παράσημο. Η πορεία ήταν δύσκολη, γεμάτη προβλήματα.

Μια φοβερή επιδημία, ξέσπασε και κινδύνευσε να αποδεκατίσει τους οδοιπόρους. Ο άγιος Ιγνάτιος προσευχήθηκε στον άγιο Χαράλαμπο, ο οποίος εμφανίστηκε μπροστά του σε όραμα και τον ενίσχυσε. Μετά από πολλές περιπέτειες έφτασαν στο μέρος αυτό και έχτισαν πόλη, που την ονόμασαν Μαριούπολη προς τιμήν της Παναγίας. Μερικοί Έλληνες εγκαταστάθηκαν στη γύρω περιοχή κι έχτισαν μικρότερες πόλεις και χωριά, δίνοντας ελληνικά ονόματα ή τα ίδια ονόματα των πόλεων της Κριμαίας όπου πριν κατοικούσαν. Έτσι θα δείτε και εσείς πόλεις όπως Γιάλτα, Ουρζούφ, Τσεμαρλίκ, Ιγνάτιεβκα, Σαρτανά, Λάσπη, Στάρι Κριμ, Κωνσταντινούπολη, Αθήνα, Μακεδονία, Βυζάντιο, Λάρισα, Λιβαδιά κ.λπ.

Καταλαβαίνετε πόσες δυσκολίες αντιμετώπισαν οι πρόσφυγες. Σ’ όλα τα προβλήματα είχαν συμπαραστάτη τον άγιο Ιγνάτιο. Ήταν πραγματικός ποιμένας. Στις 3 Φεβρουαρίου 1786, μετά από σύντομη ασθένεια, κοιμήθηκε εν Κυρίω. Ετάφη στον πρώτο ναό της Μαριούπολης, τον Άγιο Χαράλαμπο. Ο τάφος του έγινε τόπος ιερός. Χιλιάδες άνθρωποι συνέρρεαν για να προσκυνήσουν. Δυστυχώς το 1936 ο ναός κατεδαφίστηκε. Άνοιξαν όμως τον τάφο του και βρέθηκε το λείψανό του

άφθαρτο. Μεταφέρθηκε σε άλλο ναό, που δυστυχώς τον πυρπόλησαν οι Γερμανοί. Μαζί κάηκε και το λείψανό του. Διασώθηκε ένα μέρος των λειψάνων του. Την πυρπόληση της πόλης και του λειψάνου του είχε προφητεύσει ο ίδιος ο Άγιος. Σήμερα τα εναπομείναντα λείψανά του βρίσκονται στο ναό της Μεταμορφώσεως και Αγίου Νικολάου.

Στις αρχές του 19ου αιώνα τα προνόμια των Ελλήνων παραβιάστηκαν. Τότε όμως ήταν υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας ο Ιωάννης Καποδίστριας, ο οποίος παρενέβη και πέτυχε να επανισχύσουν. Οι Έλληνες της Μαριούπολης τον ευχαρίστησαν και του έστειλαν ως δώρο ένα ποσό χρημάτων. Ο Καποδίστριας δεν τα δέχτηκε. Είπε χαρακτηριστικά:

Δέχομαι τό χρηματικόν ποσόν, τό ὁποῖον προσφέρετε εἰς ἐμέ εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης, ὑπό τήν προϋπόθεσιν ὅτι θά καταθέσετε αὐτό διά παντός εἰς τινα Τράπεζαν καί διά τῶν τόκων τοῦ κεφαλαίου θά προσκαλέσητε εἰς τήν ὑμετέραν πόλιν Ἕλληνα Διδάσκαλον, ὅπως διδάσκῃ εἰς ὑμᾶς καί τά τέκνα ὑμῶν ἀποκλειστικῶς τήν Ἑλληνικήν γλῶσσαν εἰς Σχολεῖον τό ὁποῖον θά ἱδρύσητε. Διότι ἀποτελεί ἐντροπήν νά εἶσθε Ἕλληνες καί νά ἀγνοῆτε τήν μητρικήν ἡμῶν γλῶσσαν, τήν εὐγενεστέραν τοῦ κόσμου.

Τα προνόμια καταργήθηκαν οριστικά το 1873. Σήμερα σύμφωνα με επίσημα στοιχεία, η Μαριούπολη έχει 550.000 κατοίκους, εκ των οποίων 50.000 Έλληνες. Άλλοι 70.000 Έλληνες ζουν στη γύρω περιοχή».

Στο πανεπιστήμιο της Μαριούπολης υπάρχει τμήμα Ελληνικής φιλολογίας και σε αρκετά σχολεία της περιοχής διδάσκεται η ελληνική γλώσσα.. Υπάρχει βέβαια μια μεγάλη δυσκολία, η έλλειψη δασκάλων. Κάποιοι καθηγητές από την Ελλάδα εργάζονται στη Μαριούπολη αλλά είναι λίγοι.

Το σημαντικότερο χωριό μετά τη Μαριούπολη είναι το Σαρτανά, όπου δυστυχώς το 2014 και τώρα υπήρξαν Έλληνες θύματα από τους βομβαρδισμούς. Από τους 12.000 κατοίκους, οι 9.000 είναι Έλληνες με αξιοθαύμαστη πολιτιστική δραστηριότητα. Στο Σαρτανά υπάρχει κι ένα μουσείο με εκθέματα από την ιστορία των Ελλήνων της Αζοφικής. Παρόμοια άλλα μουσεία συναντήσαμε και σε άλλα Ελληνικά χωριά της Μαριούπολης.

Σημαντική πόλη είναι η Γιάλτα της Αζοφικής. Ο πληθυσμός τότε ήταν 6000 κάτοικοι εκ των οποίων το 60% Έλληνες.

Μεγάλη δοκιμασία πέρασαν οι ομογενείς στην περίοδο της Σταλινοκρατίας. Οι πόλεις και τα χωριά άλλαξαν ονομασία, απαγορεύτηκαν τα ελληνικά σχολεία, κλείστηκαν οι ελληνικές εφημερίδες ενώ γκρεμίστηκαν όλες οι εκκλησίες. Πολλοί

Έλληνες εξορίστηκαν και άλλοι εκτελέστηκαν ως «εχθροί του λαού».

Θα τελειώσω το μικρό αυτό κείμενο με τις εντυπώσεις ενός σημαντικού Έλληνα και μουσικού, του Αλέξανδρου Ασλά, που έχει αφήσει ένα πλούσιο και δημιουργικό έργο. Σε ερώτησή μας:

-Πώς είδες την Ελλάδα; Απάντησε:

-Να σας πω. Όταν ένα παιδί χάσει τη μητέρα του, αρχίζει σιγά σιγά να πλάθει μύθους. Όσο περνούν τα χρόνια, τόσο περισσότερο την ανεβάζει, τη φαντάζεται ωραία, καλή, τη μυθοποιεί. Ζει ένα όνειρο. Έτσι κι εμείς εδώ. Φανταζόμαστε ότι η μάνα μας, η Ελλάδα, είναι ό, τι πιο ωραίο στον κόσμο. Εγώ όταν πρωτοήρθα στην Ελλάδα ήμουν σα μεθυσμένος. Δεν το πίστευα. Κατάλαβα ότι είμαστε αδέλφια, ότι έχουμε το ίδιο αίμα, ότι κι εμείς εδώ είμαστε ένα κομμάτι του ελληνικού πολιτισμού.

-Τι θα είχες να πεις στους σύγχρονους Έλληνες;

-Να μη μας ξεχνούν. Ότι εδώ στην Ουκρανία υπάρχουν Έλληνες. Και ότι είναι δυο φορές Έλληνες!

Πού να φανταστεί κανείς ότι και σ’ αυτό το άγνωστο κομμάτι της Ουκρανίας «των Ελλήνων οι κοινότητες φτιάχνουν άλλο γαλαξία…».

Ας μην τους ξεχάσουμε. Και ιδιαίτερα όταν σταματήσει ο πόλεμος.